

Mr. hfz. Halil Mehtić

TUMAČENJE FATIHE I NJENO ZNAČENJE U NAMAZU

Mi smo ti objavili sedam ajeta, koji se ponavljaju i Kur an veličanstveni ti objavljujemo . (El-Hidžr: 87)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ. مَلِكُ يَوْمِ الدِّينِ. إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ
إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ.

Pouzdana se zna da sedam ajeta označavaju uvodno sure Kur ana - el-Fatihu. To je sure koje se neprestano ponavlja u namazu kao i nekim drugim prigodama vjerničkog života. Cijelo sure predstavljeno je u formi dove, a jednostavnost njegovih riječi prihvatljiva je za sve intelektualne nivoe. Sadržaj i značenje ovoga sureta učinili su ga uvodom Kur ana i njegovom biti. Sve osnovne karakteristike islamskog vjerovanja što ih Kur an podrobno iznosi, sažete su u Fatihi. To su, ustvari, temelji prave vjere kroz čije se saznanje dolazi do spoznaje o apsolutnom Biću i nekim Njegovim bliskim svojstvima. Fatiha u čovjeku razvija stepen odgovornosti i uvjerenja da dobra djela vode dobru, a loša zlu. Ona nas uvjerava da će se rezultati ljudskog djelovanja predočiti u pravom svjetlu, tek u životu nakon smrti. Zato je, za sretnu vječnost, kako se ističe u ovom suretu, neophodno upoznati put krijeposti i poštenja.

Fatiha razuvjerava i ruši sve iskrivljene predstave o Bogu kao silniku i nemilosrdnom apsolutisti, a umjesto toga ona Ga opisuje kao pojam ljubavi, beskrajne milosti i dobrote. Poslije ukazuje na prvo Allahovo svojstvo koje označava da je On Održatelj svega postojećeg u svemiru, duhovnog i materijalnog. On je Gospodar Sudnjeg dana, Vrhovni sudija na dan obračuna

kada će ljudi saznati rezultate svojih djelovanja na zemlji. Stoga se On nameće kao jedini dostojan obožavanja i traženja pomoći. Siratul-mustekim je pojam pravog puta i orijentacije, kojeg je često teško raspoznati. Poučen iskustvom prošlih naroda, o kojima govori ovo sure, uz dovu uputi nas na pravi put , čovjek se može nadati Allahovoj milosti i konačnom spasu.

Nazivi Fatihe

Glavni naziv ovog sureta je *Fatihatul-kitab* (uvod Knjige). Ona je dobila ovaj naziv što je prva u redoslijedu mushafskog poretka, što se sa njom otpočinje svaki namaz i što je prvo sure koje je objavljeno odjednom, u cjelosti.

Ona nosi još naziv *Ummul-Kur an* (suština Kur ana) ili (majka Kur ana). Imam Ahmed je zabilježio predanje od Ebu Hurejre, a ovaj od Vjerovjesnika a.s. da je rekao u vezi sa *Ummul-Kur an*, sljedeće: To su sedam objavljenih ajeta koji se ponavljaju.

Preostala imena ovog sureta su: *el-Hamdu* (zahvala), *eš-Šifa* (lijek), *el-Vikaje* (odbrana), *el-Kafije* (dostatnost, dragocjenost) i *Esasul-Kur an* (temelj Kur ana).¹

Vrijednosti Fatihe

Počasno mjesto koje zauzima u Kur anu kao i predmet njenoga kazivanja samo su neke od mnogobrojnih odlika Fatihe. Prvo što se u njoj uočava je pohvala Uzvišenom Allahu i Njegovo veličanje, zatim iskazivanje monoteizma i poslušnosti jedino Njemu. Tu je kazivanje o Islamu kao vjeri milosti, pa divno obećanje dobročiniocima i prijetnja vinovnicima nevaljavština, zatim poziv čovjeku ka ispravnom putu i ostavljanju zabluda.

Od brojnih pohvala Allahovog poslanika s.a.v.s. izrečenih u korist ovoga sureta donosimo samo neke:

Ebu Seid bin Mualla prenosi da mu je Allahov poslanik s.a.v.s. rekao: Naučit ću te jednom suretu, najuzvišenijem u Kur anu... to je El-hamdu lillahi Rabbil alemin (i proučio ga do kraja), odnosno to su sedam ajeta koji se ponavljaju.²

¹ *Muhtesarul-tefsiri bin Kesir*, tom I, str. 21.

² Prenosi Buhari u *Sahihu*, hadis br. 4474, tom 8, str. 6. i Nesai u *Sunenu*, tom I, drugi dio, str. 139.

Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik s.a.v.s. rekao: Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, ni u Tevratu, ni u Zeburu, a ni u Kur anu nije ništa objavljeno poput nje (Fatihe) to su sedam ajeta koji se ponavljaju.³

Ebu Seid el-Hudri priča: Bili smo jednom na putovanju i u momentu kada smo sjeli da se odmorimo, dođe jedna sluškinja i reče: Prvak mjesta Hajj je uboden od zmije ili škorpijona, a naši muškarci su odsutni, pa ima li među vama kakav vidar (iscjelitelj) ? Sa njom pođe jedan od nas kojeg nismo poznavali kao takvog. On mu je nešto bajao - učio nakon čega ovaj ozdravi. Poslije on naredi da mu se dotjera trideset ovaca od kojih smo se kasnije napajali mlijekom. Pošto se on vrati među nas mi ga upitamo: Kakvo si mu dobro učinio i šta si mu proučio? Nisam mu ništa drugo uradio nego sam mu samo proučio *Ummul-Kitab* (Fatihu).⁴

Ibn Abbas r.a. veli: Bijaše Allahov poslanik jedne prilike s nama, a sa njim bijaše i Džibril, koji začu neki glas iznad sebe. Džibril podiže svoj pogled ka nebu i reče: Ovo su se otvorila nebeska vrata koja se nikada ranije nisu otvorila, zatim nastavi iz njih se spustio melek koji je došao Vjerovjesniku a.s. i rekao: Obraduj vjernike sa dva Allahova svjetla koja su ti data a koja ni jedan od prijašnjih vjerovjesnika nije imao, to su: uvod Kur ana (Fatiha) i završetak sure Bekare (Amener-Resulu). Ni jedan harf iz njih nećeš proučiti a da ti se ne dadnu ta dva svjetla.⁵

U ime Allaha Milostivog Samilosnog

Među komentatorima Kur ana vođene su rasprave da li je bismilla sastavni dio Fatihe, odnosno svakog sureta ili je to zasebni ajet s kojim se otpočinje učenje Kur ana. Preovladava mišljenje da je bismilla ipak sastavni dio svakog sureta, a kur anski izraz sedam ajeta koji se ponavljaju, ne bi se mogao odnositi na Fatihu ukoliko se isključi bismilla. Pošto se 87. ajet

³ Prenosi Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 2875, tom V, str. 155. Autor ovog djela za ovu predaju kaže da je autentična (hasenun sahihun).

⁴ Prenosi Buhari, *Sahih*, hadis br. 5007, tom 8, str. 671.

⁵ Prenosi Nesai u *Sunenu*, tom I, drugi dio, str. 138.

sure el-Hidžr puždano odnosi na Fatihu, to je argument više da se navedena tvrdnja prihvati. Prenosi se od Ibn Abbasa r.a. da je rekao: Allahov poslanik s.a.v.s. nije mogao razlikovati kraj jednog i početak drugog sureta sve dok mu se ne objavi bismilla.⁶

Bismilla kao uvodni ajet svakog sureta našla je svoju najširu primjenu u životu Poslanika a.s. i njegovih savremenika. Imajući na umu da je Resulullah s.a.v.s. ovim ajetom otpočinjao svoje poslove, to je znak i nama da sve svoje aktivnosti počnemo sa bismillom. U vezi sa ovim Vjerovjesnik a.s. je rekao da svako djelo koje se započne bez bismille je manjkavo. Spomenut ćemo nekoliko prilika u kojima je Muhammed a.s. prakticirao učiti bismillu:

- Nema abdesta onaj ko ne spomene Allaha tokom njegova uzimanja⁷

- Reci bismillah, jedi desnom rukom i ono što je ispred tebe.⁸

- Da jedan od vas izgovori kad htjedne leći sa svojom ženom: -Bismillahi Allahumme džennibneš-Šejtane ve džennibiš-Šejtane ma rezaktena - (Gospodaru naš, sačuvaj nas šejtana, i sačuvaj nam od njega ono s čime si nas opskrbio) pa da se poslije toga zametne dijete šejtan mu nikada ne bi mogao nauditi.⁹

U momentu započinjanja nekog posla bismillom, čovjek bi morao biti svjestan da taj posao, kao i svaki drugi, radi po Njegovoj zapovjedi i s namjerom da On bude zadovoljan s tim poslom. Uz to djelo čovjekovih ruku kao i on sam pripadaju Allahu, dž.š., pa zbog toga snaga kojom on otpočinja neki posao potječe od Njega. Jer On je taj koji ga je odlikovao snagom i razumom i učinio sposobnim za tu vrstu djelatnosti. Čineći to s

⁶ Prenosi Ebu Davud sa vjeredostojnim senedom. Ovu predaju navodi i Hakim u svome *Mustedreku*. Vidi: *Muhtesar tefsir bin Kesir*, tom I, str. 18.

⁷ Prenosi Ibn Madže, *Sunen*, tom I, str. 140. i Tirmizi, *Sunen*, hadis br. 25, tom I, str. 28.

⁸ Prenosi Muslim u *Sahihu*, hadis br. 2022, tom XIII, str. 193.

⁹ Prenosi Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5105, tom IX, str. 136. Skoro identičnu verziju hadisa navodi Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 3777, tom III, str. 349.

Božijim imenom i u ime Njega, čovjek opravdano očekuje Božiju pomoć i na koncu Njegovu nagradu.

الحمد لله ربّ العالمين

Tebe, Allaha, Gospodara svjetova hvalimo

El-hamdu znači hvalu pohvalu i zahvalu. To su riječi vrlo bliske po svom značenju. Ustvari, one označavaju hvaljenje i zahvalnost Blagodarcu. Određeni član (el) u riječi hamd determinira univerzalnu zahvalu Allahu dž.š. kao što je navedeno u jednom hadisu:

اللهم لك الحمد كله و لك الملك كله و بيدك الخير كله و إليك يرجع الأمر كله.

Gospodaru naš, Tebi pripada svaka hvala i zahvala. Tebi pripada potpuna vlast, u Tvojim rukama je svako dobro i Tebi se sve vraća.¹⁰

O značenju izraza *el-hamdu lillahi* Ibnu Džerir kaže: To je način na koji se iskazuje zahvalnost samo Allahu dž.š. pri tome isključujući sva druga božanstva i stvorenja... Ovom formom zahvale Uzvišeni iskazuje samohvalu i na nenametljiv način podstiče svoje robove na to kao da kaže, govorite i vi hvala Allahu.¹¹

Što se tiče imenice Allah, ona označava Uzvišenog Gospodara, a za nju je rečeno da je *ismul-a zam* (preuzvišeno Njegovo ime). To je zbog toga što se ovim imenom opisuju sva druga Božija svojstva ili imena. Sam Allah dž.š. za sebe kaže: Allah ima najljepša imena i vi Ga dozivajte njima.¹²

U 23. i 24. ajetu sure el-Hašr, Uzvišeni slikovito opisuje Svoje vlastito ime Allah rekavši: On je Allah, nema drugog Boga osim Njega, - On je Poznavalac vidljivog i nevidljivog svijeta, On je Milostivi, Samilosni! On je Allah, nema drugog Boga osim Njega, Vladar, Sveti, Onaj koji je bez nedostataka, Onaj koji svakoga obezbjeđuje, Onaj koji nad svim bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi.

I prije objavljivanja Kur ana ime Allah bilo je upotrebljavano kao vlastito ime za Boga. To je ime kojim se prije Njega niko nije

¹⁰ *Muhtesaru tefsiri bin Kesir*, tom I, str. 21.

¹¹ *Ibid*, str. 20.

¹² Sure el-Ea raf: 180. ajet.

nazivao, a ni Arapi, u svom govoru, ne poznaju neku izvedenicu od tog imena. Ipak, određeni krug islamskih učenjaka, među kojima su Šafija, Gazalija i Imamu-l-Haremejn, zastupa mišljenje da je imenica Allah izvedena od korijena riječi *elehe - je lehu - ilahetun* dok se Razi opredjeljuje za stav da je ovo ime neizvedeno argumentujući ga mišljenjem Halil ibn Ahmeda i Sibevejha kao i mišljenjem većine usulijjina i islamskih pravnika.¹³

I imenica *Rabb* se, također, često upotrebljava u svim semitskim jezicima. U najobuhvatnijem smislu označava *podići* ili *uzdići* i *othraniti* živo biće i voditi ga kroz njegova različita stanja rasta dok ne postane samostalno... Zato su riječi Rabbi i Rabbah u hebrejskom i aremejskom i Rabbu u staro-egipatskom i haldejskom (babilonskom) bile upotrebljavane za nekog ko je podizao, upotrebljavale se za učitelja kao i za Gospodara.¹⁴

Er-Rabb označava apsolutnog Gospodara, Posjednika. U svakodnevnom životu ova se riječ samostalno upotrebljava isključivo za Allaha, dž.š., dok sa drugom imenicom ili atributom (mudaf ilejh) može označavati i nekog drugog gospodara kao na primjer rabbud-dari (gospodar kuće).

On je *Rabbul alemin* (Gospodar svjetova) svega postojećeg u šta se ubrajaju sve vrste stvorenja: ljudi, životinje, biljke i neživa priroda. Ovdje je rečeno *Rabbul alemin* s ciljem da se pokaže svim stvorenjima da su u apsolutnoj ovisnosti o Njegovoj moći, upravljanju i mudrosti. Da je na primjer rečeno Halikul-alemin (Tvorac svjetova) to bi značilo da su ljudi nakon stvaranja samostalni i neovisni o svom Stvoritelju. Zato On nije nepokretni pokretač već aktivni i apsolutni Ravnatelj i Održatelj čitavog svemira.

Zbog toga što je On *Rabbul alemin* postoji li ijedna stvar koja se događa bez reda ili slučajno, koja je izvan granica uzroka zakona i posljedice, koja se ne može razumjeti i koju znanje i inteligencija ne mogu shvatiti... Može li takav svijet početi i postojati sam od sebe, bez ikakvog cilja želje ili životne sile iza njega. Da li su slijepa priroda, neživa tvar ili bezbrojni elektroni ti

¹³ *Muhtesaru tefsiri bin Kesir*, tom I, str. 19.

koji su shvatili taj savršeno zamišljeni i organizovani svijet, a da nikakvo inteligentno biće nije stajalo iza toga. Može li biti da se čin održavanja ili hranjenja odvija bez sudionika, da postoji golem, složena građevina, a da ne postoji arhitekta, da su uništene stvari ponovo popravljene bez popravljača, da postoji očitovanje milosti, a da ne postoji milosrdno biće, da postoje očiti znaci inteligencije i mudrosti bez postojanja inženjerskog mudraca, da postoji organizacija bez organizatora, crtež bez crtača, djelo bez stvaraoca?¹⁵

Iz ovog ajeta razumijemo i to da Allah nije Bog jednog naroda kao što vjeruju Jevreji, niti je On Bog jednog plemena ni pokrajine. On je (Rabbul alemin) Gospodar svih svjetova i svih ljudi, što nas upućuje na progresivni Kur'anski stav protivan podjelama ljudi gdje su izraženi apsolutizam, nacionalizam i rasizam.

الرحمن الرحيم

Milostivog Samilosnog

Ovaj ajet sadži dva imena koja su izvedena od imenice rahmetun . Postoje mišljenja da ni ova dva imena nisu izvedena od bilo koje druge riječi, međutim Kurtubi kaže da su ona ipak izvedena dokazujući to hadisi kudsijom koji glasi: Ja sam Rahman, sveopći dobročinitelj, stvorio sam milost i od nje načinio jedno od Mojih imena, ko bude u bliskoj vezi s tim imenom, Ja ću biti sa njim¹⁶

I Rahman i Rahim podrazumijevaju milost s tim što je ime Rahman s obuhvatnijim značenjem. Ibnu Džerir kaže da Rahman sadrži milost koja obuhvata sav pojavni svijet shodno petom ajetu sure Ta-ha: Milostivi koji upravlja svemirom svim. Tako je Allah milostiv prema svim stvorenjima pa čak i prema onima koji Ga oholo odbijaju. Sunce svima jednako osigurava svjetlost, kiša vodu i vlagu, a zemlja je prebivalište svima. Svojstvo milosti izraženo u atributu Rahim odnosi se samo na vjernike, što

¹⁴ Husejn Ešfak, *Suština islama*, str. 21.

¹⁵ Ibid, str. 31-32.

¹⁶ Prenose Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5989, tom X, str. 432. i Ahmed bin Hanbel, *Musned*, hadis br. 1659, tom III, str. 305.

potvrđuje 43. ajet sureta el-Ahzab: On je prema vjernicima milostiv

Također, je nepoznato da se neko prije Allaha nazvao imenom Rahman. Po svom značenju ono je karakteristično samo za Allaha, dž.š. U nekim ajetima se razaznaje čak poistovjećivanje ova dva imena kao što je istaknuto u 110. ajetu sureta *el-Isra*: Zovite Allah ili zovite Rahman

Pošto se ohrabrio i osamostalio lažni poslanik Musejlema nazvao se Musejlema Rahman. Allah je razotkrio njegovu intrigu, zaodjenuvši ga plaštom laži i zato je on nazvan Musejlema Kezzab (lažac). Inače kad se izgovara njegovo ime, neizostavan je atribut *kezzab*. On je tako postao oličenje i primjer laži među svim generacijama do Sudnjeg dana.¹⁷

Što se pak tiče imena Rahim, Allah je osim sebe opisao i druge kao što je u 128. ajetu sure et-Tewbe za našeg Vjerovjesnika rekao: Prema vjernicima je blag i milostiv.

Drastičan primjer Allahove milosti sagledavamo iz ajeta er-Rahmannir-Rahim koji je došao poslije izraza Rabbil-alemin . Gospodar kao odgajatelj, svojim odgajanicima može biti grub što narušava ljepotu istinskog odgoja. Međutim, navedenim poretkom riječi On oslikava prirodu svog bića, isključuje grubost, tako unoseći smirenost u srca onih koji ih izgovaraju.¹⁸

Kako god navedeni ajet ima za cilj pobuditi u nama osjećaj da je Allah, dž.š., neizmjereno milostiv, također nas on podstiče na pomisao da je prema nevaljalcima nemilosrdan. On, Uzvišeni, u 49. i 50. ajetu sure el-Hidžr kaže: Kaži robovima Mojim da sam Ja zaista onaj koji prašta i da sam Milostiv, ali i da je kazna Moja, doista, bolna kazna.

U danonoćnom opetovanju ajeta u kojem se naglašava milost Božija sa svim uzvišenim značenjima, dolazi se do zaključka da je islam vjera blagosti i milosti. I dok musliman iskazuje svoju pobožnost izgovarajući er-Rahmannir-Rahim tokom svog života, nemoguće je a da tragovi ovog ajeta ne nađu mjesta u njegovom srcu i ne izvrše bilo kakav uticaj na njega.

¹⁷ *Muhtesaru tefsiri bin Kesir*, tom I, strana 21.

¹⁸ Afif Abdul Fetah Tabbarah, *Ruhus-salati fil-islami*, str. 63.

Tada on neće činiti nasilje, niti ću biti objestan i ekstreman prema ostalim Allahovim stvorenjima.

ملك يوم الدين

Vladar Dana Sudnjeg

Neki učaci ovaj ajet uče Meliki jevmid-din a neki Maliki jevmid-dini, obe verzije prenesenu su potpuno sigurnom predajom i uvažavaju se kao tačne. Riječ Malikun označava gospodara, vladara, posjednika i sopstvenika, a dolazi od infinitiva *milkun* što znači biti posjednik nečega. Melikun označava vladara, kralja, gospodara i dolazi od infinitiva *mulkun* što znači posjed, svojina, vlasništvo. Dakle, oba izvora upućuju na to da će Sudnjeg dana sva vlast pripadati jedino Allahu, dž.š., kao što se kaže u Kur'anu, da će toga dana istinska vlast biti samo u Milostivoga. U Buharijinoj i Muslimovoj zbirci hadisa navodi se izjava Poslanika, a.s.: Allah će rastisnuti Zemlju i smotati nebesa svojom desnicom (moći), a zatim reći: Ja sam vladar, gdje su vladari Zemlje, gdje su silnici, gdje su uobraženi...

Nažalost, ogromna većina ljudi, te apsolutne Allahove vlasti bit će svjesna tek kada niko ništa bez Njegova odobrenja ne bude mogao učiniti niti progovoriti. Toga dana kada Džibril i meleki u redovima budu poredani, govorit će samo onaj kome Milostivi dozvoli, a istinu će govoriti.¹⁹

Isticanjem ovog ajeta sure Fatiha, ljudi se žele opomenuti na predstojeći Dan i pravedni sud toga Dana. To je opomena svima onima koji se svjesno suprotstavljaju Allahu i koji griješe, kako bi napustili svoje griješenje i nepokornost bojeći se ovog suočenja. To je ujedno i ohrabrenje onima koji teže dobroti i ispravnosti. Ovo, također, čini čovjeka neprestalnim posmatračem njegovih postupaka.

Kur'ansko shvatanje Boga nije, međutim, shvatanje o proizvoljnom vladaru koji vlada u skladu sa svojim načelima i idejama. Naprotiv, zakon božanske nagrade i naknade prirodni je zakon i samo drugi oblik zakona i uzroka i posljedice koji ima sveopću primjenu. Mi vidimo njegovo djelovanje u vanjskom svijetu oko nas sve vrijeme i zato ne bismo smjeli imati nikakve poteškoće u razumijevanju njegovog djelovanja u odnosu na naše

¹⁹ Sure en-Nebe, 38.

duševno ponašanje. Ako mi razumijemo da je kvalitet vatre da gori, vode da hladi, a otrova da ubije. Kada sijemo pšenicu, sigurni smo da ono što ćemo žeti ne može biti drugo nego pšenica, kako je tada nemoguće pomisliti da žetva dobrog djela može biti nešto drugo nego dobro i žetva lošeg djela nešto drugo nego zlo? Zato Kur'an često upotrebljava riječ zarada za ljudsko ponašanje.²⁰

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo

Tim retkom počinje drugi dio sure. Prethodni ajeti su bili prizivanje, pozivanje ili obraćanje nekoga Bogu pomoću nekih njegovih najkarakterističnijih svojstava. A sada počinje dova, ali dova sa konačnim iskazivanjem Božijeg mjesta u nečijem duhovnom životu i nečijeg vlastitog položaja u odnosu na Boga.²¹

Nakon što mu je iskazao svoju pohvalu i zahvalnost kao da mu se obraćenik na taj način toliko približio, a onda uz prikladno oslovljavanje izgovorio: Samo Tebe obožavamo i od Tebe pomoći tražimo. Drugačije rečeno, Gospodaru naš, Tebi se predajemo i Tebe veličmo uvjeravajući Te da si Ti naš Bog i niko drugi. Samo od Tebe tražimo pomoć u našem robovanju i poslušnosti, i u svakoj stvari.

Ovakvim poimanjem pomenutog ajeta iskazuje se potpuna pokornost Allahu, dž.š., čime se, ujedno, potvrđuje kompletnost vjerovanja. Temeljno učenje Islama jeste jednoća Boga, što je ovaj ajet postao srž sure i čitavog Islamskog učenja. Dolaskom islama, vjera u jednog Boga je tako čvrsto utemeljena i obožavanje bilo koga drugog Boga je nezamislivo. Ovim je zadat presudan udarac širku i neznaboštvu u kojem su ljudi iskazivali privrženost idolima i drugim stvorenjima mimo Allaha. Ovaj dio sure nas uči o potpunoj ovisnosti Njemu jedinom i sputava nas u iskazivanju pokornosti i ovisnosti bilo kom drugom.

Smjestivši ljude u uvjete u kojima oni sada žive, Allah, dž.š., ih je time uputio na traženje uzajamne pomoći koja se ogleda u vidu društveno korisne saradnje. Stoga je naša dužnost oslanjati

²⁰ Husejn Ešfak, *Suština Islama*, str. 51

²¹ Ibid, str. 55.

se jedan na drugoga što, svakako, ne umanjuje vrijednost našem priznavanju Allaha, dž.š., kao Jedinog Bića od kojeg tražimo pomoć. Vjernik je svjestan da nema akcije, niti promjene osim sa Allahovim učešćem. Zato, kada se iscrpe ljudski faktori, musliman ne smije padajući na koljena, moliti pred grobovima svetih ili pred bilo kim drugim za svoje izbavljenje. Riječi samo od Tebe pomoći tražimo logički se nadovezuju na prvu polovinu ajeta samo se Tebi klanjamo . Kada bismo nakon izrečenog pomoć tražili, osim od Allaha bio bi to svojevrsni širk - višeboštvo.

Upotrijebivši samostalnu ličnu zamjenicu IJAKE , Svevišnji je htio upozoriti da je On jedini dostojan obožavanja (Ma bud), jer se njome isključuje svako drugo moguće obožavanje. Kada bi vjernik kazao na buduke (obožavam Te), to ne bi isključilo mogućnost obožavanja i nekog drugog.

Prema tome, riječ ibadetun označava maksimalnu poniznost koja nastaje dubokim osjećajem srca, koja veliča Uzvišenog Obožavanog bića.²²

اهدنا الصراط المستقيم

Uputi nas na pravi put

Put Allahove upute je istinski put sveopćeg vođenja. On je jedinstven za sav ljudski rod, a Kur an ga naziva Islam tj. potpuna pokornost Allahu, dž.š. Njegov preobražaj ljudi zbog čega ih Kur an poziva da ih slijede, a sve druge pravce i skretanja, koja vode do razlika i razdioba da ostave. Bit vjere je pokornost Islamu, odnosno zakon kojeg je On stvorio za ljudsko ponašanje na isti način kao što su zakoni prirode za svako drugo živo biće.

U pogledu tumačenja izraza siratul-mustekim mufessiri se u neznatnoj mjeri razilaze, dok Ibni Abbas, r.a., kaže: To je Allahova vjera koja u sebi ne sadrži nikakvih dezinformacija. Ibnu Hanefije veli: To je jedina vjera koju Allah uvažava . Es-sirat je objašnjen u hadisu Allahova poslanika kojeg prenosi Newas ibni Sem an: - Allah je istakao primjer pravog puta koji je omeđen sa strane dvjema ogradama. Na njima se nalaze mnogobrojna vrata koja su otvorena i na njima spuštene zavjese. Na vratima samog puta nalazi se opominjač koji govori: O ljudi! idite pravim putem

²² Muhammed Rešid Rida, *Tefsirul-Kur anil-Hakim*, prijevod Alagić Šukrija, knjiga druga, str. 22.

i nemojte skretati. Iznad drugih je drugi opominjač koji, također, doziva, pa kad čovjek odluči da otvori jedna od vrata (na ivicama puta) on kaže: Teško tebi, ne otvaraj ih, jer ako ih otvoriš, ući ćeš na njih. Es-sirat je Islam, ivične ograde su Allahove granice, otvorena vrata na kojima su Allahove zabrane, opominjač na putu je Allahova knjiga - Kur'an, a opominjač iznad puta je Allahova opomena, savjest u srcu svakog muslimana.²³

U naznačenom ajetu vjernici mole uputu i ispravno vođstvo kroz život. Neko će upitati: Zar vjernik nije već na pravom putu? Mogli bismo odgovoriti da se izgovaranjem ajeta uputi nas na pravi put želi izreći čovjekova ovisnost o Allahu u svakoj prilici, kao i to da se njime moli postojano učvršćenje i ustrajnost na Njegovom putu. Ovo je, također, poticaj vjernicima za neprekidno traženje upute do konačnog cilja. U sličnoj formi, Uzvišeni u 136. ajetu poglavlja en-Nisa kaže: O vjernici, vjerujte u Allaha i poslanika Njegova. Dakle, riječi ihdina značile bi pokaži nam savršeno vođstvo udruženo s Tvojom svemoći s kojom ćeš nas sačuvati od zablude i srljanja u propast.

صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين

Na putu onih kojim Si Svoju milost darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali

Skoro tri četvrtine Kur'ana pripovijedaju događaje iz povijesti prošlih naroda. To ima za cilj usmjeravanje ljudskog uma na razmišljanje o posljedicama njihovog vjerovanja, odnosno nevjerovanja. Događaji iz njihovog života spominju se kao primjer na osnovu kojeg bismo lakše spoznali kakav kraj predstoji onima koji se svjesno suprotstavljaju Njegovim odredbama i o kakvim se blagodatima radi koje su zadobili vjernici zbog iskrene pokornosti Njemu i Njegovim poslanicima. Zato, ovaj ajet može poslužiti kao divan primjer vjernicima na planu vjere, koji su slijedeći ispravni put svojih ispravnih prethodnika bili počašćeni svim blagodatima.

Nošen raspoloženjem što pripada Allahovom putu, vjernik zanosno moli: Gospodaru, uputi nas i vodi pravim putem, putem onih Tvojih robova kojima Si milost Svoju ukazao obasuvši ih mnogobrojnim blagodatima, na put nepokolebljivih sljedbenika

²³ Prenosi Ahmed u svome *Musnedu*, vjerodostojna predaja, tom XVIII, str. 445.

Tvoga hidajeta - upute. Nemoj nas uputiti i voditi putevima onih na koje Si izlio svoj gnjev i srdžbu, a to su oni koji su spoznali Istinu, a potom je napustili. Nemoj nas držati ni na putu onih koji su zalutali, a koji nisu svjesni svoje zablude.

Odlika onih koji vjeruju je ta da je njihov životni put upotpunjen i usklađen postupcima i znanjem, dok životni put onih na koje se Allah rasrdio (Jevreji), karakteriše eliminacija postupaka po znanju, a životni put onih što su zalutali (kršćana) na svjesnost svoga pravog stanja. I za jedne i za druge Kur'an je kazao: Oni koje je Allah prokleo i na koje se rasrdio, kao što se navodi u 60. ajetu sure el-Maide. U istoj suri, ajet 77. kaže se: I oni su još davno zalutali i mnoge u zabludu odveli i s pravog puta skrenuli.

O uživaocima Allahovih blagodati detaljnije se govori u suri Nisa 68. ajet: Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku bit će u društvu vjernika i pravednika, i šehida i dobrih ljudi. Zbog toga, Uzvišeni naređuje vjernicima da slijede njihov put i da se prođu puta onih na koje se Allah ljuti i koji su zalutali.

NEKI DRUGI ASPEKTI SURE EL-FATIHA

Fatiha kao dova uči se nekoliko puta na dan, pri čemu utiče na emocionalni, umni i duhovni razvoj čovjeka.²⁴ Recitirajući je on ispoljava svoju zahvalnost, i poštovanje Gospodar i Stvoritelju svega postojećeg. Sa ovih sedam Ajeta on doziva Allaha, dž.š., sa Njegovim lijepim imenima u kojima dominiraju milost i pravda. S obzirom da je ovo sure u znaku milosti i broja sedam kaže se za njega da ono ne sadrži sedam slova - harfova s kojima se opisuju patnje u Džehennemu. Tako, naprimjer, slovo S (ث) upućuje na imenicu SUBUR (propast), kako je navedeno u 14. ajetu sure Furkan:

لا تدعوا اليوم ثبورا واحدا و ادعوا ثبورا كثيرا.

Ne prizivajte danas jednu propast nego prizivajte mnoge propasti .

²⁴ Musliman koji klanja pet propisanih namaza za jedan dan prouči 40 puta Fatihu, a osoba koja za 40 godina obavlja namaz samo na farz namazima prouči fatihu 1241000, a ako za taj period bude obavljala i nafile - sunnete fatihu će proučiti 2920000 puta.

Slovo Dž (ج) je početni harf u riječi Džehennem, koji se spominje u 179. ajetu sure A raf:

و لقد ذرأنا لجهنم كثيرا من الجنّ و الإنس...

Mi smo za Džehennem mnoge džinove i ljude stvorili.

Slovo H (ح) označava HIZJUN (osramoćenje), što je spomenuto u 8. ajetu sure Tahrir:

...يوم لا يخزي الله النبيّ و الذين آمنوا معه...

To je dan u kojem Allah neće osramotiti Vjerovjesnika i one koji su s njim zajedno vjerovali.

Slova Z i Š (ز, ش) simboliziraju riječi ZEFIR i ŠEHİK (teškoće pri disanju), koje susrećemo u 106. ajetu sure Hud:

فأما الذين شقوا ففي النار لهم فيها زفير و شهيق.

Nesretni će u Džehennem u njemu će teško disati .

Slovo Z (ظ) se nalazi u izrazu ZILLUN (dim) što je spomenuto u 30. i 31. ajetu sure Murselat:

انطلقوا إلى ظلّ ذي ثلاث شعب. لا ظليل و لا يغني من اللهب.

Idite prema dimu u tri prama razdvojena koji hlada neće davati i koji od plamena neće zaklanjati.

U Fatihi je, također, izostavljeno slovo F (ف) što aludira na FIRAK (rastanak), kako je spomenuto u 14. ajetu sure Rum:

و يوم تقوم الساعة يومئذ يتفرّقون.

Na dan kada nastupi čas velikog oživljavanja ljudi će se razdvojiti.²⁵

Proučavajući sure El-Fatiha, primijetno je da vjernik, bez obzira što moli, nekada osobno pojedine glagole izgovara u obliku množine kao na primjer obožavamo Te (na budu), pomoć tražimo (nesteinu), uputi nas (ihdina) itd. Kakva se mudrost krije u ovome? Sa ovim Svevišnji poziva pravovjerne potpunom jedinstvu, čvrstoj saradnji i iskrenom savjetovanju koje vodi zajednicu ka dobru. To je, ujedno, Božiji apel muslimanima ka sjedinjavanju njihovih srca i koncentriranju njihovih stremljenja ka jednom cilju - istinskoj predanosti jedinom Allahu. Istim tim riječima produbljuje se veza među vjernicima i učvršćuje ljubav u svrhu zadobijanja njegovog zadovoljstva. Ajetom:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ و إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

²⁵ Muhammed Fahrudin Er-Razi, *Mefatihul-Gajb*, tom I, str. 94.

svaki musliman traži od Allaha pomoć sebi i svim ostalim vjernicima, kao što ajetom: *اهدنا الصراط المستقيم* on traži uputu za sebe i za ostalu braću, iz čega poimamo brigu i upućenost jednih na druge.

Tekst ovoga sureta je najobuhvatniji oblik vođenja dijaloga sa našim Stvoriteljem, posebno kad se vjernik nalazi u namazu. Ebu Hurejre kaže: Čuo sam Allahova poslanika gdje veli: Uzvišeni Allah je rekao: Podijelio sam namaz između sebe i moga roba na dva dijela, robu pripada ono što moli. Kad on izgovori *El-handu lillahi Rabbil-alemin*, Allah rekne zahvaljuje mi moj rob, kad izgovori *Maliki jewmid-din*, Allah rekne uzvisuje me Moj rob, a kada izgovori *Ijjake na budu we ijake nestein*, ovo je između mene i moga robba i on će dobiti ono što traži. Kada rob prouči *Siratal-lezine en'amte 'alejhim gajril magdubi 'alejhim we-leddallin*, Allah rekne *ovo je Mome robu i njemu pripada ono što moli*.²⁶

U ovom suretu Uzvišeni Allah je spomenuo pet svojih imena, a to su: Allah, Rabb, Rahman, Rahim i Malik. Spomenuvši ih, kao da je htio reći čovjeku: Stvorio sam te prvi put, a to sam Ja Allah, zatim sam ti ukazao na blagodati jer sam Ja Rabb (Gospodar), potom si se usprotivio, pa sam ti ja tu neposlušnost pokrio, jer sam ja Rahman (sveopći Dobročinitelj), zatim si se ti pokajao, pa sam ti oprostio, jer sam Ja Rahim (Milostivi), na kraju ću te spojiti sa tvojom nagradom, jer sam Ja Malik (vladar Sudnjeg dana).²⁷

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu trajnu aktuelnost poruka sure El-Fatiha, Svemogućí joj je ukazao posebnu počast stavivši je na čelo Svoje Knjige. Poslanik, a.s., je tekst Fatihe učinio obaveznim rekavši:

Nema namaza za onog koji u njemu ne prouči Fatihu.²⁸

Za ovo sure je rečeno da je ono duša namaza i srž islamskog učenja. Hazreti Husejn, r.a., je rekao: Allah je objavio sto četiri

²⁶ Prenosi Muslim u *Sahihu*, poglavlje o namazu, tom IV, str. 101.

²⁷ Afif Abdul-Fetah Tabareh, *Ruhus-salati fil-Islam*, izdanje IX, Bejrut, str. 68.

²⁸ Prenosi Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 247, tom I, str. 25. Sličnu verziju hadisa navodi Muslim u *Sahihu*, poglavlje o namazu, tom IV, str. 104.

knjige i od njih stotinu svo znanje pohranio u četiri, a to su Tevrat, Zebur, Indžil i Kur an, zatim je znanosti ovih četiri sažeo u Kur anu, a potom znanosti Kur ana smjestio u sedam sura počevši od sure Hudžurat, a onda znanosti ovih objavio u Fatihi.

Poglavlje Fatiha je objavljeno u Mekki, u prvom periodu Objave. Ona ima formu dove koja se recituje svakodnevno na dostojanstven način Onome koji je sve stvorio. Ona je, ujedno, prva Kur anska dova za koju je sam Alejhisselam rekao da je najvrjednija. Fatiha otvara široke vidike da bi tako čovjek došao do savršenstva svog umnog i duhovnog razvoja i oslobodio se predrasuda koje sputavaju dušu i misao.

LITERATURA

1. Er-Razi, Muhammed Fahrudin: *Mefatihul-Gajb*, izdanje I, tom I.
2. Ešfak, Husejn: *Suština islama*, izdavač Preporod , Sarajevo, 1979.
3. Grupa prevodilaca: *Izbor iz zbirke hadisa - Rijadu-s-salihin*, Al-Haramain Islamic Foundation, Travnik, 1992.
4. Ibn Kesir: *Muhtesarut-tefsiri bin Kesir*, izdavač, Daru-l-Kur anu-l-Kerim, Bejrut, izdanje sedmo.
5. Korkut, Besim: *Kur an s prevodom*, izdavač kralj S. Arabije, Fahd bin Abdul-Aziz, 1992/1412.
6. Pandža, M. i Čaušević, Dž.: *Kur an Časni*, prevod, Stvarnost, Zagreb, 1969.
7. Rida, Muhammed Rešid: *Tefsirul-Kur anil-Hakim*, prijevod Alagić Šukrija, knjiga druga, Sarajevo 1927.
8. Tabbarah, Afif Abdul Fetah: *Ruhus-salati fil-islami*, izdanje X, Bejrut, 1977.

خلاصة البحث

تعتبر سورة الفاتحة من أفضل سور القرآن.

وكونها تتكرر في كل ركعة من ركعات الصلاة تدل دلالة واضحة على أهميتها وأفضليتها.

إننا بقراءتنا لهذه السورة بتضرع نبتهل إلى الله تعالى وندعوه ببعض أسمائه الحسنی مثل: الله والرب والرحمن والرحيم والمالك، وهذا يمثل أكمل صورة من صور مناجاة العبد لربه سبحانه وتعالى.

كما أنها تعتبر لبّ القرآن و تمثل مبادئ الإسلام الأصلية. وهي دعوة إلهية للناس إجمعين لتوحيد قلوبهم ومقاصدهم ومراميهم في سبيل تحقيق الهدف الأكبر، ألا وهو الاستسلام لله رب العالمين.

Summary

El-Fatiha is considered to be the most chosen sura in Islam. The very fact that it is inevitably recited at any prayer and at any *rak'a* shows its significance and universality. The most beautiful form of gratitude to the Lord of worlds is expressed in it.

Reciting it in a modest manner, we call our Creator with his Beautiful Names: Allāh, Rabb, Rahmān, Rahīm and Mālik. In fact, it is the most comprehensive form of a dialogue with Allah Almighty.

It is a core of Qur'an and basis of Islamic learning. It is a divine appeal to people to unify their hearts and concentrate their aspirations towards one goal - honest devotion to Allah Almighty.